

Per Leander

Béla Kun och revolutionen i Ungern 1919

Ur *Internationalen* 18 juni 2009

Den 21 mars 1919 utropades sovjetrepubliken Ungern. Det var efter Sovjetryssland 1917, det andra historiska exemplet på en framgångsrik arbetarrevolution och grundandet av en socialistisk rådsrepublik. Det var också, till skillnad från den stalinistiska lydregim som upprättades i Ungern av Moskva efter andra världskriget 1945, en självständig socialistisk stat byggd av de ungerska arbetarna själva. Men Sovjetungern 1919 varade bara i 133 dagar innan den brutalt krossades av utländska interventionstrupper senare samma år.

Första världskrigets kaos och elände följdes av en revolutionär våg som svepte genom Europa då de krigströtta arbetarna vände sina vapen, sköt sina officerare och fortsatte med att störta sina kejsare och kapitalister. I Ryssland tog bolsjevikerna makten i oktober 1917 genom arbetarråden: sovjeterna. I det revolutionära Tyskland 1918-1919 bildades också sovjet, men revolutionen togs över av den socialdemokratiska högern som med stöd av borgarklassen och de högerextrema frikåreerna sköt ned de revolutionära arbetarna och mördade deras kommunistiska ledare Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Leo Jogiches med flera. I Finland rasade ett blodigt inbördeskrig mellan de röda och vita, som slutade med att den vita sidan med tysk och svensk hjälp segrade med massavrättningar på finska arbetare som följd.

Den ryska revolutionen, som i början hade varit i det närmaste oblodig, följdes också av ett långt och blodigt inbördeskrig mellan röda och vita. Fjorton utländska stater, däribland Storbritannien, Frankrike, USA och Japan, skickade trupper att invadera Ryssland och bistå de vita arméerna för att försöka störta kommunisterna. Den reaktionära vita terrorn besvarades med skoningslös röd terror, och den Röda armén skulle till sist gå segrande i kriget mot otroliga odds.

En av soldaterna i Röda armén var en ungersk socialist vid namn Béla Kun. Född 1886 i Transsylvanien hade han som sextonåring gått med i Ungerns socialdemokratiska parti. Som antimilitarist fördömde han världskriget som bröt ut 1914, men Kun blev inkallad och tvingades lämna sin unga gravida hustru i Budapest för att delta i axelmakternas invasion av Ryssland. Sommaren 1916 blev Kun tillfångatagen av ryssarna, men efter revolutionen släpptes alla krigsfångar fria. Kun blev nu övertygad kommunist och gick med i Röda armén.

Béla Kun återvände i slutet av 1918 till Ungern för att bilda ett kommunistiskt parti där, vilket grundades den 20 november. I sin skrift *Kapitalistiskt slaveri eller socialistisk revolution* från 1919, förklarade Béla Kun att: ”Kommunisternas huvudmål är befriande av arbetarna från löneslaveriet. Förutsättningen för denna befrielse är kapitalets och det nuvarande produktionsättets avskaffande; kapitalets, jordens, maskinernas, arbetsverktygens tagande ur händerna på kapitalisterna och blivande allmän egendom; klass- och egendomsskillnadernas, lönearbetets och rofferimöjligheternas avskaffande.”

Ungern hade sedan slutet av 1600-talet varit en del av det Österrikiska kejsardömet. Till och från hade den magyariska självständighetsrörelsen varit stark och gjort stora framstötter som under revolutionen 1848. Men den ungerska överklassen och godsägarna gick med på att underordna sig det österrikiska styret över Ungern, och fick i gengäld leva ett liv i lyx, medan folket hörde till det fattigaste och mest förtryckta i Europa. Vid sekelskiftet var det ungerska samhället fortfarande halvfeodalt, med bönder som levde under slavliknande förhållanden i fattigdom på landsbygden, och där den framväxande industriella arbetarklassen i städerna inte hade några betydande demokratiska eller sociala rättigheter.

I och med att det österrikiska kejsardömet föll sönder under den revolutionära kampen 1918

hade Ungern blivit en självständig republik. En borgerlig regering under ledning av Greve Karolyi tog över styret av landet, men stämningen var långt ifrån lugn. Arbetslösheten var hög, lönerna låga. Hunger och fattigdom gjorde folket upproriskt, och Karolyi satt osäkert på taburetten när marken skälvde runt om. Både socialdemokraterna och kommunisterna var på frammarsch, och liksom i Ryssland och Tyskland uppstod sovjeterna.

Vid årsskiftet 1918-1919 hade arbetarna i Budapest och andra städer spontant börjat ta över sina fabriker och köra bort cheferna. På nyårsafton bjöd soldaterna på en av Budapests förläggningar Béla Kun att komma och hålla ett nyårstal för dem. Medan hundratals soldater ivrigt lyssnade till vad Kun hade att säga, steg en officerare fram mot talaren och höjde sin revolver. Men innan han hann skjuta hade manskapet brottat ned och avväpnat honom. Béla Kun fick tala till punkt. I januari och februari demonstrerade tiotusentals människor dagligen på gatorna för arbete och bröd. Ständigt utbröt kravaller mellan arbetare och polis.

I slutet av februari genomfördes en polisrazzia mot kommunistpartiets huvudkontor. Många av partiets ledare fängslades och partitidningen *Vörös Újság* (Röda Nyheter) blev förbjuden. I sin cell blev Béla Kun så svårt misshandlad av polisen att han fick skallen spräckt och ansiktet sönderslaget. Inte ens hans hustru kunde känna igen honom efter den behandlingen och det var ett under att Kun överlevde.

Trots högerns försök att krossa kommunistpartiet fortsatte massdemonstrationerna och gatustriderna. Den borgerliga regeringen förstod att arbetarrevolutionen var överhängande. Som ett sista försök att lugna massorna valde Karolyi att avgå och lämna över regeringsmakten till socialdemokraterna. Greve Karolyi hoppades, av erfarenheterna från Tyskland och på andra håll, att socialdemokraterna skulle vara villiga att samarbeta med borgarna och hejda en kommunistisk revolution. Men när de ungerska socialdemokraterna tog över regeringsmakten, visste partiledningen inte vad den skulle ta sig till. Massornas fortsatta radikalisering drev partiet åt vänster.

I mitten av mars steg socialdemokraten Jen Landler in på fängelset i Budapest där Béla Kun fortfarande satt inspärrad. Landler hade kommit för att befria Kun och be honom bilda en ny revolutionär regering: socialdemokraterna och kommunisterna tillsammans. Revolutionen var till en början helt oblodig. Den ungerska borgarklassen var alldeles för svag för att våga göra motstånd, och den 21 mars 1919 utropades den socialistiska sovjetrepubliken Ungern.

I Moskva hade bara ett par veckor tidigare den Kommunistiska Internationalen grundats, som den Tredje Internationalen, efter att den socialdemokratiska Andra Internationalen spruckit 1914. Lenin och Komintern välkomnade samarbetet mellan de ungerska kommunisterna och socialdemokraterna, men Lenin var kritisk mot att de två partierna nu hade slagit sig samman till ett gemensamt socialistparti. Det vore bättre, menade Lenin, om det hade förblivit två självständiga partier i allians, eftersom han förutsåg att det trots allt skulle finnas motsättningar inom det nya socialistpartiet och att det nu skulle bli svårt för arbetarna att se skillnad på socialdemokraterna och kommunisterna. Men trots Lenins inrådan fortsatte den ungerska revolutionen under parollen: "Partierna har upphört att existera — nu finns det ett enhetligt proletariat."

Det största hotet mot den ungerska sovjetrepubliken var utländska makter: ententen. Efter segern över Tyskland och Österrike ansåg Frankrike att Ungern låg i deras intressesfär. Frankrike organiserade en intervention för att krossa socialistregeringen, men lät dock rumänska och tjeckiska soldater göra grovjobbet med invasionen. Till en början slog de ungerska revolutionära soldaterna framgångsrikt tillbaka de utländska trupperna, men kriget tog på krafterna: Ungern var isolerat, och det var brist på utrustning och livsmedel.

Kommunisten Tibor Szamuely, som var folkkommissarie för revolutionens väpnade försvar, reste till Moskva för att begära understöd av Röda armén. Han flög ensam i ett litet öppet aeroplan över det krigshärjade Europa, dag och natt. I Moskva träffade han Lenin som hälsade

honom välkommen med rapporten om läget i Ungern. Men ryssarna hade just då inga möjligheter att bistå ungrarna militärt. De hade fullt upp med att bekämpa de vita trupperna som omringade Sovjetryssland, och dessutom var landområdena mellan Ryssland och Ungern under de vitas kontroll så att en frammarsch tillsvidare var omöjlig. När Szamuely återvände till Budapest i sitt lilla flygplan hade han med sig ett brev från Lenin, i vilket denne hälsade de ungerska arbetarna: ”Ni står nu inför den ytterst tacksamma och ytterst svåra uppgiften att härda ut i ett svårt krig mot ententen.... Ni utkämpar det enda legitima, rättvisa, sant revolutionära kriget, det förtrycktas krig mot förtryckarna, de arbetande människornas krig mot utsugarna, ett krig för socialismens seger. Allt vad hederligt är inom arbetarklassen i hela världen står på er sida.”

Vid slutet av sommaren hade Ungern svårt att stå emot ententens offensiv. Kommunisterna trodde på arbetarnas fortsatta stridsvilja, men socialdemokraterna förespråkade kapitulation, vilket splittrade regeringen och fick en demoraliserande effekt bland de röda soldaterna. Den oklara situationen gynnade invasionstrupperna som ryckte in snabbare i landet utan att stöta på allvarligt motstånd.

”Rumänernas invasion kännetecknas av en oerhörd brutalitet” skrev det svenska vänsterpartiets tidning *Folkets Dagblad* den 23 juli 1919: ”brinnande byar, massakrer på åldringar och barn, våldtagna kvinnor finner man överallt där deras arméer har dragit fram.”

I början av augusti nådde invasionstrupperna Budapest. Kontrarevolutionen hade segrat och en borgerlig diktatur upprättades i Ungern under Amiral Horthy, som tjugo år senare skulle bli allierad med Hitler. ”Den vita skräcken rasar genom Ungern. Under trycket av det internationella kapitalets uniformerade rövarband har den olyckliga sovjetrepubliken Ungern krossats... Rådsrepublikens ledare mördade, hundratals arbetare hängda, belägringstillstånd, rov, mord, våldsgärningar — det är den segerrika kontrarevolutionens morgongåva till Ungern”. *Folkets Dagblad*, den 12 augusti 1919.

Sjuttiofemtusen människor kastades i fängelse och femtusen avrättades. Siffrorna ska ses mot bakgrunden av att Ungerns befolkning vid den här tiden uppgick till åtta miljoner. Antalet dödade i den vita terrorn kan också jämföras med de cirka femhundra som dog i den röda terrorn under Sovjetmaktens 133 dagar.

Mer än hundratusen ungrare gick i exil efter rådsrepublikens fall.

Béla Kun hade lyckats fly till Sovjetryssland, men likt de flesta andra kommunister skulle han senare avrättas under Stalins utrensningar på 1930-talet. Hans namn suddades helt bort ur den sovjetiska historieskrivningen, som om han aldrig hade funnits.

Först efter Ungernrevolten 1956 blev Béla Kun rehabiliterad och fick upprättelse som ledare för den första ungerska arbetarregeringen 1919. Det restes statyer och namngavs gator efter honom i både Ungern och Sovjetunionen. Men efter stalinismens fall och Ungerns frigörelse från Moskva 1991 suddades åter Béla Kuns namn bort från Budapests gator, eftersom ungrarna nu tyvärr förknippade honom med den stalinistiska epoken.

Ovanstående artikel finns även med som ett kapitel i Per Leanders bok *Solen skiner alltid på segerdagen – Reportage från dagens och gårdagens Ryssland* (Röda Rummet 2014). Boken kan t ex införskaffas via www.bokus.com.

Lästips

Bela Kun: [Kapitalistiskt slaveri eller socialistisk revolution](#), broschyr skriven 1919.

Som framgår av artikeln ovan, så avrättades Béla Kun, närmare bestämt 29 augusti 1938. Men

han var långt ifrån den ende av de utländska kommunisterna som råkade illa ut under den ”stora terrorn” 1936-38. Om detta, se: [Den stalinistiska terrorn mot utlänningar i och utanför Sovjetunionen](#).

För den som vill tränga in djupare i denna fråga finns en läsvärd bok som redovisar utrensningarna inom Komintern utifrån dokument från de sovjetiska arkiven: *Enemies Within the Gates?* Av William J. Chase (Yale 2001).